

ellenállásától, akik akkoriban a gyarmatot benépesítették.

Ezek az erős férfiak, akik Ausztráliát a francia megszállástól megóvták, fegyencek voltak. 27.294 lakosa volt a gyarmatnak a napoleoni háborúk végén; ebből negyven százalék fegyenc, huszonöt százalék volt fegyenc, harminc százalék asszony és gyermek — és csak öt százalék szabad telepes, valamint fegyőr. 1788-tól 1840-ig, évente háromezer fegyencet hajóztak ki Newsouthwales és Queensland partjain, Tasmániába. 1853-ig, Nyugatausztráliába egészen 1868-ig folytak a szállítmányok.

De a világháború folyamán Európába jött ausztráliai katonák „Diggers“-nek nevezték magukat, ezzel akarván kifejezésre juttatni, hogy nem az első, hanem a második fajta bevándorlóktól származnak le, vagyis azoktól a férfiaktól, akiket az ötvenes évek aranyláza hozott Ausztráliába és akik, óh! legnagyobb részben még csak nem is angol vérségűek voltak. Ezekből eredni, nagyobb tiszteletnek látszott előttük, mint a „Convicts“-tól való leszármazás.

Még ma sem, január 26.-án, azon a napon, mikor először szálltak partra és az évekig tartó küzdelmet a nélkülözéssel és zordonsággal felvették, még ezen a napon sem gondol az unoka az elődökre, akik — sterilizálatlanul — a legjobbat hozták létre, amit elődök létrehozhatnak: jó utódokat.

GÉRGELY SÁNDOR: 1514 (Páris, 1936.)

Eötvös József Magyarország 1514-ben című regénye óta nagy bátorság és nagy írói felkészültség kell ahhoz, hogy valaki a Dózsa-fölkelést válassza regény témául. 1847-ben Eötvös regényével a jobbágyfelszabadtás mellett szállott sikra. De döntő politika jelentősége mellett ez a regény egyúttal a magyar realista próza egyik első s egyben egyik legsúlyosabb jelentkezése is. Alapvető hibája, hogy az akkori történelemírás nyomán a parasztfölkelés jóformán egy ember, Dózsa György műveként nyer bemutatást. A jobbágyok nagy tömegét szürke, passzív, szenvedő masszának látja. Gergely Sándor helyes korismerettel felfegyverkezve nem Dózsa regényt ír, mint az eddigiek, hanem a magyar parasztfelkelés regényét. Ez a széles keret annak a ténynek a felismerése, hogy a jobbágytömegek nem csupán passzív szenvedői voltak a feudális elnyomásnak, hanem egyúttal aktív szervezői is annak a hatalmas viharoknak, amely a XVI. század első negyedében alapjában megrengette az addig örökéletűnek tartott és hirdetett feudalizmust. A két kötetre tervezett regény most megjelent első kötete tulajdonképpen a felkelés előtörténetét, létrejöttének gazdasági, politikai és ideológiai feltételeit mutatja be szinte zsufoolt művészi mozgalmassággal. Addig is, míg a regény részletes bírálatára visszatérünk, bemutatjuk egyik — a regény levegőjére, módszérére, nyelvezetére — jellemző fejezetét.

Elfogadó terme sarkában ült Stockinger Hanes. Előtte az asztalon aranyak heverték. Egyet-egyét a mérlegre tett, némelyik szélét kis, fekete kövére dörzsölte, s a surlódás nyomát marató vízbe mártogatott üveg-pálcikával kente be. Nem, egyetlen hamis sem akadt a pénzek között.

Az átvizsgált darabokat gondosan egymásra rakta. Néha fölirt valamit. Máskor felkelt s dudolgatva, sétálgatva gondolkozott, de utána újra csak visszaült helyére és egymásra tornyozta az aranyakat. Már ötven henger állt egymás mellett s mindegyik ötven aranyból rakódott össze. Hátranyult s a mögötte álló nyitott vasládából új zacskót emelt ki. Ennek a tartalmát is az asztalra öntötte.

Balogh Gábor jöt a szobába.

— No mi az? Megmondtam, hogy ne háborgass.

A deák közelebb lépett. Sarkatlan cipőjében puhán, gyorsan jött. Tréfás alázattal mondta:

— Kremsier Mihály uram jött kegyelmed udvarlására.

— Kergessd el.

— Kremsiert? — Szörnyülködött, de nevetett is bizalmaskodón.

— Mér, ki az?

— Kremsier Mihály a bognárok és kocsigyártók céhmestere.

— Ah, igen, irt nekem róla Vince.

— Kremsier Mihály — olvasta Gábor a magával hozott tekercsből — a legutóbbi magisztrátus választáson kimaradt a tanácsból, tizenkét legénnyel dolgozott, ma már csak hárommal. Követségben volt többé-magával Miksa öfelségénél Bécsben s Ulászlónál Budán. Beszél a németen kívül magyarul, rácul s némiképp latinul s azonkívül....

— Várj csak — állította le a beszámolót Stockinger —, mér maradt ki a magisztrátusból? Erről nem irt Vince az emlékeztetőben?

— De irt — végigpillantott a pergamenten —, itt az van, Kremsierben vad gyűlölet él a pénzzel szemben.

— No — csodálkozott Stockinger.

— Mert a pénz mindig másnál bujik meg. Stockinger Hanes urnál, meg... — mosolygott, a tenyerét hullámosan megrengette. — És még azt mondja a fődeák ur emlékeztetője, hogy Kremsier németül, meg magyarul, meg rácul acsarkodik a piacon a pénz ellen. A céhek ülésén is az ördög cimboráinak mondta a pénzváltókat. Meg piócáknak, akik kiszívják az ember véréit.

Stockinger hallgatott. Megsimogatta lengő, barna szakállát. Ékköves gyűrűje megcsillant. Kezét száján tartotta és így nézegette ékszere szikráit.

— Most eredj ki. Dolgozom.

— Kremsier urral mi történjék?

— Beeresztheted — mondta unottan s újra aranyainak fordult.

Gábor kiment. A kis szobában lába közé szorított bottal ült s maga elé lesett a vendég. Az ajtó nyílására felnézett.

— Stockinger Hanes ur ökegyelme elfogadja — szólt feléje a deák.

Kremsier ülve maradt. Bosszantotta a hosszas várakozás. Most hadd lássa odabent a felfuvalkodott ember, hogy kivel van dolga. Várjon most ő. S ez a deák honnan került ide? Nem ölég már Hodaszi Vince? De sok dologkerülő lebzsel ennél a háznál!

— Te — kérdezte —, téged honnan pellengéreztek ki? Melyik céhből?

— Én deák voltam. Mindig — felelt Gábor.

— Jó hóhér iesz belőled, amire megnősz.

Gábor elmosolyodott, s így mondta, hogy minden város tart hóhért, aki érdemes szolgája a magisztrátusnak.

— Az más. Ha tisztos testületet: magisztrátust szolgál a hóhér, becsülni való

— No lássa kegyelmed — nevetett a deák —, a botot is csak úgy szereti, amíg kegyelmedé s kegyelmed parancsára másnak a fenekén táncol. De mert most a kegyelmedén...

— Az enyimén? Te — kihuzta magát —, az enyimén? Nem élné tul a gazdád, akármennyi aranyat is harácsolt már.

— Miért? Nem sirna ő kegyelmed helyett.

Mert Gábor ugratón nézte rökönködését, kifakadt. Szemtelenység ez. Istenkisértés. Sopron szabad város polgárát, céhmesterét, kétszeri követét országgló fejedelmekhez, deressel fenyegetni! Ingerülten, bekecsét

rángatva lépett a nagyterem bejáratához és onnan kiabálta rákvörösen:

— Taknyos, majd megtanulod még az illetet. Megtanulod még, ki a városban a céhmester. Taknyos. Céhlegény se lehetnél még. Sose is leszel. Mert ahhoz nem lesz érdemed. Deák — mondta lenézően — hóhérsegéd. Mit röhögsz, te taknyos — fölemelte a mennyezetről a földig omló vastag virágokkal kihimezett posztókat, amelyek elfödtek az ajtót s belépett az elfogadó terembe.

Benn, az ajtó két oldalán tátott szájjal s tárt karokkal egy-egy öles medve magasodott feléje. Kremsier elhátrált az ablakig. Szétnézett. Stockinger asztala előtt óriási farkas nyujtózkodott ugrásra készen s a pénzváltó mögött, a mennyezetről lógott le, hatalmas saskeselyű terjesztette szárnyait. Idébb, egészen a közelben üvegkupola alatt fehéregerek mászkáltak. Az egyik kimeresztette vörös szemét s hanyattvágta magát. Mintha vékony cincogást hallott volna Kremsier. Még jobban odanézett. Most látta, hogy kölykezik a fehéregér.

Fölrántotta a szemöldökét s szakállát simogatta nagy álmélkodásában. Hogy mi minden van itt! Hogy mi mindent nem gyűjt össze ez a Hanes! No meg ez a sok, nagy selyemkötös itt a földön s a falakon. És az asztalokon ez a rengeteg egymásra tornyozott arany! Stockinger az ablaknál állt s az udvarra nézett. Aztán ellépett a fal mellől, bokáig érő selyemkötöse halkán zizegett. Megállt az ugrásra feszült kitömött farkas mellett és önfeledten kapargatta ordasa fülét.

— Hanes — szólalt meg halkán a céhmester.

— No, mi az? — kérdezte kelletlenül a pénzváltó s tovább babrált farkasán.

Kremsier elvörösödött. Kérni akart, barátni, akár egyik céhtársa a másiktól. Miért is ne kérjen segítséget, ha megszorult, vagy ha vállalkozásba fogott! De erre a gőgös hangra nyelt egyet.

— Száz aranyat jöttem kérni — mondta kiegyenesedve.

— Stockinger elengedte farkasát. Előrejött, de féluton elkanyarodott az üvegkupola alatt szaporodó egerek felé. Körmével megpengette az üveget s játékait nézegetve felelt:

— Száz arany? Sok pénz az.

— Sok. De van száz hordóra való dongám, meg öt vasalt szekerem.

— El kell adni. Jó portéka.

— Az én portékámnak hire van. De ki vesz máma dongát? Senki.

Ki vesz máma bort? Ingyen se kell senkinek. Pántos szekeret se vesznek. Hiszen, ha kélné — sóhajtott, ritkás szakála megrándult —, Hanes, hallod-e, a mi apáink nem is álmodtak ilyen időkről. Ki hitte volna hogy hétszámra félaranyat se árulok. Ki hitte volna, hogy olyan nagy becsülete legyen a vásálni szándékozónak a céhmester előtt, hogy még kezét is csókol neki a tisztos polgár. Hitte volna valaha valaki, hogy olcsóbban adjuk, majd a portékát, mint amennyibe nekünk van? Ez a száz arany is...

— Százat nem adok — vágott szavába Stockinger.

— Hanes.

— Tudja kegyelmed az én egész nevemet.

— Tudom — vörösödött el a céhmester. — Ismertem én még a nagyapádat is.

— Az nem fontos. Száz aranyat nem adok. Százötvenet igen. De nem kölcsönbe, hanem megveszem a száz hordóra való dongát, meg az öt vasalt szekeret. Még külön száz arannyal tetézem a tételt. A szerszámok árával. Meg, mert a donga s szekerek ott állnak a kend házában a szerszámokkal s ott is maradnak, amig mást nem gondolok, másik öt-

ven arannyal még megtoldom. Adok kendnek háromszázat.

— A szerszámokat? — Nem akarom én a szerszámokat eladni.

— Minek a szerszám, ha nem forgatják?

— Lesz még jobb idő. Mihez kezdek én akkor szerszám nélkül? De addig is! Legényeim vannak. Dolgozzanak, ameddig nálam vannak.

— Gondoljon csak magával. A legényeket küldje el. Kend csak sétáljon. Tíz arany hópénzt fizetek kendnek, amíg jobb idők jönnek. Akkor újra kézbe veszi a szerszámokat. De addig pihen. Amíg újra keltje lesz a dongának, szekérnek. Akkor már tizenöt arany lesz a hópénze. De akkor már nekem dolgozik a legényekkel együtt.

— Ezt nem lehet. Tiltja a céh.

— Hát adjon pénzt a céh.

— Nincsen néki — Kremsier elvörösödött és kétségbeesetten mondta újra — voltam már a cserző vargáknál, a szijgyártóknál. Egyiknek sincsen, a fele se dolgozik.

— Majd abba hagyja a másik fele is — mosolygott Stockinger.

— Miért? — hüledezve bámult Stockinger hideg, kegyetlen arcába, — mér? Tán ott is háromszázat ígért? Valamennyinek?

— A kovácsok... az aranyművesek, az asztalosok... azok is?

— Majd azok is — mondta a pénzváltó és az asztalra mutatott — háromszáz.

— Hanes — nyögött a csábitásra a céhmester és Stockinger tekintetét próbálta elkapni —, Hanes, én remekeltem.

A pénzváltó hátra, selyemköntöse alá dugta két karját és így lépett Kremsier elé.

— Remekei lomok.

— Tíz évig. Hanes, tíz évig voltam mesterlegény. A nagyapám, a dédapám, az úkapám is így. Ők építették a házat, a körmenetkor ők vitték a céhzászlót, védték a várat... gyerekeink jussa, ereje, eleink böcsülete.

— Akkor más idő járt. Akkor, ha dolgoztak, pénzelték is.

— Várni, ki kell várni a jobbidőt. Várni — szinte sikoltott és tántorgott, mint a részeg. Elborult szeme éhesen tapadt az asztalt elborító aranyakra.

— Várok — mondta Stockinger és a sárga pénzoszlopokra mutatott.

— Ezt nem. Nem. Nem — elkapta a fejét —, hogy én másnak, hogy én neked dolgozzak? Vesszek inkább! És vesszen inkább... a tűz egye — a padlóra csapta a botját —, de téged is, emésszen el, téged is, te, te istentelen. Titeket vert ki az Urjézus a templomból — toporzékolt, odébb rugta botját, kezét a mennyezet felé lökte s őrvjngve üvöltötte — az én házamat? A szerszámaimat? Istentagadók! Piócák... én, én megöllek... ha más fél... én nem.

Stockinger az asztal mögé lépett. Megütötte a fölötte felakasztott fémlapot. A kongásra megnyílt az ajtó, fegyveresek törtek a terembe. A deák is benyitott.

— Dobjátok ki — intett Hanes ur.

Kremsier Mihály elcsöndesült. Fehéren, lihegve állt a terem közepén. A feléje rohanókra szólt:

— Szabad polgár vagyok. Céhmester. Hozzám ne nyuljatok.

Fölkapták s lenyargaltak vele a lépcsőn.